

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-62>

УДК 342.721.6

Горіславська І.В., Андрощук А.Р.

Національний університет біоресурсів та природокористування України

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ COVID-19

Анотація. У статті на основі аналізу діючого національного законодавства, розгляду судових справ та теоретично-правових джерел досліджуються дієві механізми правового забезпечення вимог дотримання санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам в Україні. Розкриваються проблеми визначення правової природи, змісту та реалізації особистих немайнових прав в умовах запровадження карантинних заходів щодо запобігання поширенню COVID-19. Розкривається право на свободу пересування, яке було і нині як ніколи є одним із основоположних особистих немайнових прав. Досліджується судова практика вирішення справ в умовах запровадження карантинних заходів та забезпечення основних прав та свобод фізичної особи через запровадження технічних засобів та ризиків, що можуть виникнути у відповідних умовах. Обґрунтовуються пропозиції щодо усунення недоліків правового регулювання у досліджуваній сфері.

Ключові слова: особисті немайнові права, карантин, карантинні заходи, межі здійснення особистих немайнових прав, право на свободу пересування.

Horislavska Inna, Androshchuk Anastasiia

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ON THE QUESTION OF PERSONAL NON-PROPERTY RIGHTS UNDER CONDITIONS OF QUARANTINE MEASURES TO PREVENT THE DISTRIBUTION OF COVID-19 ON THE TERRITORY OF UKRAINE

Summary. Now the world countries ran into the sharp problem of overcoming and counteraction to distribution in the whole world of COVID-19, and also application of responsibility for violation of quarantine. It is set on results research, that the personal unproperty rights for citizens were exposed to rather significant limitations, in fact normatively-legal acts in relation to responsibility for violation of quarantine and sanitary rules for prevention of COVID-19 have a row of legal contradictions. In the article on the basis of analysis of current national legislation, considerations of cases and theoretical and legal sources are investigated effective mechanisms of the legal providing of requirements of observance of sanitary rules and norms on prevention of infectious diseases in Ukraine. The problems of determination of legal nature, maintenance and realization of the personal unproperty rights open up in the conditions of introduction of quarantine events on warning of COVID-19. The article describes the concept of "the right to freedom of movement". This right was and is now more than ever one of the fundamental personal moral rights. The article examines the judicial practice of resolving cases in the context of the introduction of quarantine measures and ensuring the fundamental rights and freedoms of an individual through the introduction of technical means and risks that may arise in appropriate conditions. Proposals to eliminate the shortcomings of legal regulation in the studied area are substantiated. Human rights and freedoms, the degree of their recognition in the state and society, the level of their protection are determined by the type of its socio-economic organization, as well as the degree of social development and democratization of society. Personal non-property rights that ensure the social existence of an individual, including the right to freedom of movement, are closely related, both those that can be limited at the legislative level under certain conditions, and those that are not "subject to" such restrictions. Therefore, restrictions on the freedom of movement of an individual are possible only in cases provided by the Constitution and the Civil Code of Ukraine, other laws (but not by-laws, which are the rulings of the Cabinet of Ministers of Ukraine). And also in compliance with the principles of expediency, proportionality to goals. It is necessary to determine the participants in the emerging legal relationship, both those who "control" and those participants who are "controlled, limited".

Keywords: personal non-property rights, quarantine; quarantine measures, limits on the exercise of personal non-property rights, the right to freedom of movement.

Постановка проблеми. Наразі країни світу зіткнулися із гострою проблемою подолання та протидії поширенню у всьому світі коронавірусної інфекції (COVID-19) та відповідальності за порушення карантину. За результатами дослідження з'ясовано, що особисті немайнові права громадян зазнали досить значних обмежень, адже нормативно-правові акти щодо відповідальності за порушення карантинних та санітарних правил для запобігання COVID-19 мають ряд правових суперечностей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, займалось не мало представників цивільної науки. Окремі аспекти правового регулювання реалізації особистих немайнових прав були досліджені у роботах О.В. Кохановської, Р.О. Стефанчука, Р.Б. Шишки, О.О. Штефан, О.С. Яворської та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Загалом у світі за дани-

ми Worldometer COVID-19 Data на коронавірус захворіли більше 55 мільйона людей, характер та новизна пандемії, її масштаби та швидкість, непередбачуваність наслідків її поширення в Україні та у всьому світі зумовлюють необхідність надзвичайно швидкої та ефективної реакції щодо протидії та подолання як самої інфекції, так і її наслідків. В нових умовах формування нормативно-правової бази для широкого застосування карантинних заходів, потребує додаткового дослідження і питання реалізації особистих немайнових прав.

Метою цієї статті є дослідження окремих новел правового регулювання реалізації особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, в умовах запровадження карантинних заходів.

Виклад основного матеріалу. Особисті немайнові права є тим «середовищем», за яким можна визначати рівень розвитку громадянського суспільства у країні, стан та перспективи розвитку регулювання правового статусу особи, межі здійснення таких прав та взаємовідносини між державою і громадянами іншими носіями відповідних прав.

Особисте немайнове право, що передбачено ст. 33 Конституції України та ст. 313 ЦК України, право на свободу пересування може бути обмежене на законодавчому рівні. Відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» свобода пересування – право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Одночасно серед «варіантів» обмеження є положення абз. 6 ст. 12, а саме: на окремих територіях і в населених пунктах, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введено особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності [1].

Юридичний зміст права на свободу пересування включає ряд повноважень, серед яких називають такі: право вільно пересуватися у межах своєї держави; право на вибір місця перебування; право на вільний виїзд за межі своєї держави; право на безперешкодне повернення у свою країну [2]. При цьому перелік правомочностей – не є вичерпним. Одночасно таке право має два прояви: зовнішнє (переміщення у межах території держави) та внутрішнє (право на перетину кордонів та можливості повернутися на територію України у будь-який час).

Через надзвичайно швидкі темпи поширення COVID-19 в Україні тимчасово було закрито більшість пунктів пропуску через державний кордон, що було одним із суттєвих обмежень прав особи на вільний вибір місця перебування та свободу пересування. Обов'язки по виконанню заходів по запобіганню поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 було покладено на міністерства, інші органи центральної виконавчої влади, Київську міську державну адміністрацію та органи місцевого самоврядування [3].

Водночас, з огляду практичної реалізації вказаної постанови, то вона виконується не в повній мірі. Зокрема, порушуючи вимоги правового режиму постанови уряду мережа торговельних центрів «Епіцентр К», яка тільки у м. Києві нараховує вісім гіпермаркетів, а в Україні – 47 центрів обслуговування у 33 містах України, у період встановленого на території України карантину обслуговувалося сотні тисяч громадян [4, с. 130].

В умовах нашого часу, неоднозначним є навіть положення щодо неможливості обмеження частини прав фізичних осіб, що передбачені статтею 64 Конституцією. Зокрема, статі 55, 59 – право на судовий захист та право на правничу допомогу, відповідно. Так як, реалізація таких прав тісно пов'язана з правом на свободу пересування.

Судова практика «виходить» із ситуації таким чином. У справі № 504/843/20 про надання можливості взяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення Комінтернівського районного суду Одеської області з використанням власних технічних засобів через систему відеоконференцій зв'язку [5]. Судом встановлено, що постановою уряду [3] з метою запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 до 24 квітня 2020 року на всій території України встановлено карантин та введено обмеження перевезення пасажирів автомобільним транспортом міжміського сполучення, та заборонено перевезення залізничним транспортом. Також, відповідно до заяви Голови Ради Суддів України щодо карантинних заходів, яка була розміщена 11 березня 2020 року на офіційному веб-сайті Ради суддів України (<http://rsu.gov.ua>), розміщено звернення до громадян щодо утримання від участі у судових засіданнях, якщо слухання не передбачають обов'язкової присутності учасників сторін та щодо утримання від відвідин суду, якщо у громадян є ознаки будь-якого вірусного захворювання.

У своїй практиці Європейський суд звертає увагу на те, що право на доступ до суду, закріплене у статті 6 §1 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» [6], не є абсолютним: воно може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки вимагає за своєю природою державного регулювання. Держави-учасниці користуються у цьому питанні певною свободою розсуду. Однак, суд повинен прийняти в останній інстанції рішення щодо дотримання вимог Конвенції; він повинен переконатись у тому, що право доступу до суду не обмежується таким чином чи такою мірою, що сама суть права буде зведена нанівець. Крім того, подібне обмеження не буде відповідати статті 6 §1, якщо воно не переслідує легітимної мети та не існує розумної пропорційності між використаними засобами та поставленою метою (§44 Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany) [5].

Поряд з цим цивільне процесуальне законодавство дозволяє нині проводити судові засідання в режимі відеоконференції поза межами суду за заявою учасників справи (ст. 212 ЦПК України) [7]. У своїй ухвалі суд попередив сторони, що відповідно до частини 4 статті 212 ЦПК України ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву.

Досить показовою є Ухвала Верховного суду України у справі № 9901/359/20у межах адміністративне провадження № П/9901/359/20 [8]. Позивач звернувся до Верховного Суду як суду першої інстанції з позовом до Президента України Зеленського Володимира Олександровича, в якому просив:

1. визнати протиправною бездіяльність Президента України, яка полягає в тому, що ним не виконується пункт 3.2 рішення Конституційного Суду України № 10-р/2020 від 28 серпня 2020 року, а саме – не зупинено дію пунктів 10, 15 постанови Кабінету міністрів України № 641 від 22 липня 2020 року «Про встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» із подальшими змінами (в діючій редакції) із одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

2. зобов'язати відповідача у справі зупинити дію пунктів 10, 15 постанови Кабінету міністрів України № 641 від 22 липня 2020 року «Про встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» із подальшими змінами (в діючій редакції) із одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

В обґрунтування своїх вимог ОСОБА_1 зазначає, що йому, як громадянину України, Конституцією України гарантовані, поміж іншими, наступні права: право на свободу пересування (стаття 33), право на свободу мирних зібрань (стаття 39), право на проведення і участь у релігійних заходах (стаття 35), право на свободу підприємницької

діяльності (стаття 42), право на достатній життєвий рівень (стаття 48), право на повагу до гідності людини (стаття 28). Зокрема позивачу заборонено перебування у громадських будівлях та спорудах без захисної маски чи респіратора, в тому числі виготовлених самостійно, що є обмеженням свободи пересування, заборонено проведення масових заходів, заборонено певні види підприємницької діяльності, зокрема, вночі і у вихідні дні, спотворено навчальний процес дитини у школі шляхом введення «дистанційного онлайн-навчання», заборонено здійснення планової медичної допомоги тощо. Суд відмовив у прийнятті до розгляду цієї заяви, надавши обґрунтовану відповідь з позицій процесуального законодавства через те, що позов не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства.

Висновки і пропозиції. Права і свободи людини, ступінь їх визнання у державі та суспільстві, рівень їх захищеності обумовлюються типом її соціально-економічної організації, а також ступенем соціального розвитку і демократизації суспільства. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, зокрема право на свободу пересування, тісно пов'язані між собою, як ті, що можуть бути обмежені на законодавчому рівні за певних умов, так і ті, що таким обмеженням не «підпорядковані». Відтак обмеження права на свободу пересування фізичної особи можливе лише у випадках, передбачених Конституцією та ЦК України, іншими законами (але не підзаконними нормативними актами, якими є постанови Кабінету Міністрів України, та якими і відбулося обмеження досліджуваного права) та дотриманням принципів доцільності, пропорційності цілям і обов'язкового визначення суб'єктного складу, як «контролюючого», так і «обмеженого у правах».

Список літератури:

1. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (Редакція від 25.12.2019).
2. Кохановська О.В. Проблеми реалізації права на свободу пересування в Україні і практика Європейського суду. Часопис цивілістики. 2015. Вип. 18. С. 157–163. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8370/Chasopys%20157-163.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 16.11.2020).
3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (Редакція від 13.11.2020).
4. Світличний О.П. Діяльність публічної адміністрації у сфері протидії корона вірусу COVID-19. Право. Людина. Довкілля. Вип. 2. С. 124–131. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/view/14088> (дата звернення 20.11.2020).
5. Справа № 504/843/20 Комінтернівського районного суду Одеської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92797020> (дата звернення: 21.11.2020).
6. Конвенція Про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU50K02U?an=629593&ed=2009_05_27 (Редакція від 02.10.2013).
7. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Редакція від 13.08.2020).
8. Ухвала Верховного суду України від 9 листопада 2020 року справа № 9901/359/20; адміністративне провадження № П/9901/359/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92972503> (дата звернення: 21.11.2020).

References:

1. The Law of Ukraine (December 11, 2003). Pro svobodu peresuvannia ta vilnyi vybir mistisia prozhyvannia v Ukraini № 1382-IV [On freedom of movement and free choice of residence in Ukraine № 1382-IV]. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine (Editorial series "The Law of Ukraine"). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (accessed 25.12.2019).
2. Kokhanovska O.V. (2015). Problemy realizatsii prava na svobodu peresuvannia v Ukraini i praktyka Yevropeiskoho sudu [Problems of realization of the right to freedom of movement in Ukraine and the practice of the European Court]. Chasopys tsyvilistyky, vol. 18, pp. 157–163. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8370/Chasopys%20157-163.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed 16.11.2020).

3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (March 11, 2020). Pro zapobihannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoi koronavirusom SARS-CoV-2 № 211 [On prevention of the spread on the territory of Ukraine of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2 № 211]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (accessed 13.11.2020).
4. Svitlychnyi O.P. (2020). Diialnist publichnoi administratsii u sferi protydiv korona virusu COVID-19 [Activities of the public administration in the field of combating the crown of the virus COVID-19]. Pravo. Liudyna. Dovkillia, vol. 2, pp. 124–131. Available at: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/view/14088> (accessed 20.11.2020).
5. Sprava № 504/843/20 (2020) [Court decision № 504/843/20]. Kominternivskoho raionnoho sudu Odeskoi oblasti. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92797020> (accessed 21.11.2020).
6. International document (1950). Konventsia Pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [On the protection of human rights and fundamental freedoms]. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. (Editorial series "The Law of Ukraine"). Available at: https://ips.ligazakon.net/document/MU50K02U?an=629593&ed=2009_05_27 (accessed 02.10.2013).
7. The Law of Ukraine (2004). Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy № 1618-IV [Civil Procedure Code of Ukraine № 1618-IV]. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. (Editorial series "The Law of Ukraine"). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (accessed 13.08.2020).
8. Decision of the Supreme Court of Ukraine (2020) [Court decision № 504/843/20]. Sprava № 9901/359/20; administratyvne provadzhennia № P/9901/359/20. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92972503> (accessed 21.11.2020).